223

Ч. 1—2 Рік VI.

Виходить книжочками 1—1½ аркуша, як додатки до „Економіста“.

Передплата річна виносить 1 К. 20 с. Адреса редакції і адміністрації: Львів, Домінїканска 11.

ЗМІСТ:

1. Кооперация та осьвіта.
2. Наша організация економічна.

Ціна в окремій продажи 20 с.

ЛЬВІВ, 1914.
Видає: Краєвий Союз ревізийний у Львові.
За редакцию одвічає: О. Саєвич.
Редагує: **Андрій Жук.**

В Краєвім Союзі ревізийнім

Львів, Домінїканська 11.

За попередним надїсланєм гроший можна набути слїдуючі видавництва

1. Зброшуровані річники „Економіста“ за р. р. 1904, 1905, 1906, 1907, 1909, 1910 і 1911, по цїнї 4 кор. за річник. (В заслугуючих на увагу случаях можливий опуст до 2 кор. за річник).

2. Зброшуровані річники „Самопомочи“ за роки 1909 і 1910 по цїнї 1 кор. за річник.

Книжочки „Самопомочи“ за р. 1911 і 1912.

3. Книжочка ч. 1—2, містить статї: Хлїбороба — Спілки — наша самооборона і Д-ра Костя Кульчицького — Які маємо полекші в податках безпосередних, цїна 24 сот.

4. Книжочка 3—4 містить статї: Яр. Литвиновича — Як гуртом продавати худобу і безроги, Василя Павлюка — Про сироварські спілки і коротенький Звіт з дїяльности Краєвого Союза ревізийного з 1910 р., цїна 24 сот.

5. Книжочка ч. 5—7 містить статї: Хлїбороба — Дещо про спілки в годівли худоби, Андрія Куриласа — Історія данських молочарських спілок і замітку про Руську краєву Спілку для хову і продажи дробу і кріликів, цїна 30 сот.

6. Книжочка ч. 8—9 містить статю Хлїбороба — Сила і значінє ощадности, цїна 12 сот.

7. Книжочка ч. 10—11 містить статї: К. К. — Яке значінє мають кооперативні спілки, Хлїбороба — Де що про достави для війська і А. Ж. — Наше молочарство, цїна 12 сот.

8. Книжочка ч. 12. містить статї: Хлїбороба — Яку цїль і знанє мають нові господ. торг. спілки, А. В. — Щадїть, а ощадности складайте в своїх спілках, К. К. — Головні знамена кооперативних спілок і замітку — Одна спілка, чи кілька спеціяльних спілок, цїна 12 сот.

9. Книжочка ч. 1 за р. 1912. містить статї: А. Ж. — Про споживні спілки, А. В. — Жидівські спілки кредитові в Галичинї і в Росиї, — Про господарські рахунки, — Про спільне оброблюванє землї, — Введенє господарської науки в війську, — Обовязки кооператиста.

10. Книжочка ч. 2—3 за р. 1912. містить статї І. Волошиновського — Дружність, А. Ж. — Посилайте дїтий на науку ремесла, — Взаїмна поміч між звірятами, — Місце з дуже розвиненою кооперациєю, А. Ж. — Кредитова кооперация на українськім Поділю, — Українцї в Боснї.

11. Книжочка ч. 4 за р. 1912. містить статї: С. К. — Де що про пасовискові спілки, — І. Волошиновського — Про вкладки щадничі в кредитових спілках, — Про хов безрог і спілкову їх продаж, — Цїна 12 сот.

12. Книжочка ч. 5—8 за р. 1912 містить: А. Жук — Господарська прогулька до Чехії. — Цїна 30 сот.

13. Книжочка ч. 9—10 за рік 1912. містить: А. В. — Для чого і як повстало спільництво? — Спілка господарська в Сївцї войнилівській, А. Ж. — Як в Нїмеччинї збирають до спілкових кас гроші?, В. Т. — Спілкова кольонїя в Оранїєнбурзї коло Берлїна. — Цїна 20 с.

14. Книжочка ч. 11—12 за рік 1912 містить: Про спілкові каси. — Через просьвіту — до добробуту! — Наша спілкова організация в 1911 р. — Взірцева спілка кредитова. — Дитиняча кооперация. — Добра порада. — Др. Дамян Савчак (посмертна згадка). — Цїна 20 с.

Кооперация та осьвіта.

Буває часом, вродить ся чоловік короткозорий. Такий чоловік, то бачить лиш те, що в нього перед носом. Дальше він не добачує, бо вже такі очи має. Тепер то вже є для таких людий окуляри. Наділе такий близькозорий чоловік окуляри і вже бачить, так само, як усї. Вже він бачить далеко кругом себе і йому так нїби сьвіт попросторнїйшав, розширив ся. Поки він не добачував, то йому здавалось, що сьвіт маленький, що він тут зараз, перед його носом кінчаєть ся. А надїв він шкло, то й сьвіт перед ним розступив ся. Такому чоловікови лекше й безпечнійше. Він бачить далеко наперед себе, бачить дорогу.

Кождий темний чоловік, то так як близькозорий. Йому також треба окулярів, а ті окуляри для нього — то осьвіта. Без неї чоловік мусить топтатись на одному місци, без неї чоловік не знайде собі дороги до кращої долї, бо він не бачить нїчого та й думає, що дальше то й нема нїчого. А дальше є цїлий сьвіт, а на тім сьвітї працюють більші й менші гуртки людий, що тримають ся дружно і добувають собі кращу долю. Та лиш біда, що ми того не бачим, бо ми близькозорі, а нема в нас тих окулярів, крізь які все добре видно. Біда, що ми темні і нема в нас тої осьвіти, що показує на сьвітї дорогу. А чого ми не бачим, то й думаєм, що його нема. Нам здаєть ся, що всї на сьвітї так бідують як ми, а хто не бідує, то йому паде якась манна з неба.

Тимчасом, все що люди мають, то все вислїд працї їх рук і розуму.

Отож той розум людський дійшов до того, що коли більше рук візьметь ся до спільної працї, то й та праця іде спірнїйше і користи з неї більше. І от почали люди засновувати спілки, товариства і ними добувають собі долю красшу. За границею давнїйше вони собі почали спільними силами, спільною працею долю добувати і тим то вони собі її більше добули.

На ту саму дорогу і ми вже пішли. І у нас почала ся

спільна праця, почали ся товариства. Але у нас вони чогось пиняво розвивають ся. Чому се так? А либонь тому, що поміж нами богато близькозорих, котрі бачуть лиш те, що у них перед носом, а окулярів, себ-то тої осьвіти, що дає трохи дальше глянути, у нас ще дуже богато не хватає. Богато ще нас є таких, що признаєм лиш ту користь, яку зараз можемо до руки взяти.

І так воно й є.

Відкриєть ся де в селї спілкова крамниця. Щоб вона могла давати зараз добрий товар і дешево і ще без гроший, боргом, на вічне віддаваня, та ще дала зарібок, то ми би до неї всї пристали. Але що крамниця потребує перше богато членів, богато гроший, потребує часу, щоб розвинутись, то ми й не пристаєм в члени, бо ми не можем тої користи зараз руками намацати. А того, що колись може бути, то ми не бачимо, бо воно далеко, не перед носом.

Хибаж ми не близькозорі? Хибаж нам не треба осьвіти, котра як окуляри, дає трохи дальше наперед глянути?

Або зєднаєть ся кількадесять та й відкриють кредитову спілку. Що-ж, спілка дїло добре і до неї зараз би всї люди пристали, щоб то вона все давала грошї, але нїколи не впоминала ся. Щоб то до неї гроший не нести, а щоб вони все там були. Щоб то їх десь з під землї прибувало, так, як в тій кирницї води, що має добре жерело і скільки не черпай, а вона все повна. Але спілка потребує, щоб члени складали в ній грошї і чим більше люди будуть їх там складати, тим більше помочи спілка може людям дати і то аж тодї, коли спілка сама розростеть ся. Але зараз ми ще тої користи не можемо руками намацати, не можемо нашими близькозорими очима побачити, що то за добро може потім вийти. І тому ми думаємо, що не вийде нїчого. Тим то, кождий з нас волїє своїх кілька чи кількананйцять чи кількадесять корон тримати в хустинї в скринї, нїж їх до спілки на вкладку положити. А як би ті хустинки порозвивати, то й наші спілки були би повні і ми би з них користь мали. Але та користь трохи дальше, як перед носом, тілько ми її не бачимо. Хиба-ж ми не близькозорі?

Але найбільше та наша близькозорість стає на перешкоді до розвитку хлїборобських спілок та господарських кружків. Тут бо треба таки далеко глянути, щоб від них користь побачити. Вона не перед носом, а далеко. Трена, щоб кружок кілька років поробив дружно, поки з нього користь до рук прийде. Але на се треба дружних членів і то таких, щоб дивились дальше свого носа, щоб побачили

ту користь, хоч вона і далеко, щоб зрозуміли, що чим більше буде сьвідомих, дружних, видющих людий, тим і користь з їх спільної праці скорійше до них прийде. Та біда, що в наших кружках таких прозорливих людий мало, більше близькозорих. Ну, а такі то не хотять і працювати в кружку, бо вони лиш те бачуть, що у них перед носом.

Для таких близькозорих, то нема иншої ради, як надіти окуляри, а такими окулярами є осьвіта.

Тим то всї, що трохи дальше дивлять ся, що вже собі роздобули ті окуляри і бачуть більше, нїж те, що у них перед носом, що зрозуміли вже, що товариства, спілки, ведуть людий до красшої долї, повинні всїма силами боротись з близькозорістю членів тих товариств—спілок, котрими вони кермують. Повинні старати ся справити їм ті окуляри — осьвіту.

Поки члени не побачать щось трохи більше, як те, що у них перед носом, доти й кооперація у нас буде крутити ся на місци, як медвідь в клїтцї.

І. Волошиновський.

Наша органїзация економічна.

Нема тяжшої неволї, як неволя економічна, — вона є часто причиною неволї полїтичної і культурної. Коли наш нарід поволи розвиваєсь культурно, то між иншим тому, що він не є свобідний економічно, що він не має вистарчаючої економічної основи для розвитку своїх духових сил. Через те головним завданєм нашого народу — визволитись з економічної залежности від пануючих над ним народів.

Коли придивимось до економічних відносин, в яких жиє наш нарід в Галичинї, то побачимо, що є він невільником Поляків і Жидів. В руках Поляків і Жидів находит ся около половини цїлої земельної посїлости, в їх руках є торговля, промисл, капітал. Через те Поляки і Жиди займають в суспільнім житю вище становиско, як наш нарід, і хоч їх є меншість в східній Галичинї, то вони панують над більшістю. Сила економічна дала їм в руки власть полїтичну.

На сто голов українського населеня в Галичинї 94 жиє з хлїборобства, а тільки шість з инших занять, як торговля, промисл, служба публична, вільні заводи інтелїґентські і т. д. Але які то хлїбороби? На кождих сто господарів в цїлій Галичинї приходить ся 80 таких, що мають пять і низше гектарів землї, а з кождих ста гектарів земельної просто

рони належить до тих господарів лише 23 гектари. А деж решта землї? В руках заможнїйших селян і дїдичів. До дїдичів, яких є в Галичинї всього кілька тисяч, уже враз з жидами, що наробили ся маєтків на хлопах і стали великими земельними власниками, належить більше одної третини цїлої земельної просторони! В східній Галичинї до дїдичів належить значно більше землї, як в Галичинї західній, бо тут богато її перейшло через парцеляцию в руки польських хлопів.

Серед дрібних господарів є половина таких, що посїдають менше двох гектарів і вже ніяк не можуть на них вижити, та примушені десь инде шукати собі зарібку. Та о скілько знаходять той зарібок у дїдичів або в містах, як денні зарібники, робітники, слуги і пр., то мусять волити волю своїх хлїбодавців, підлягають їх впливови в культурнім і полїтичнім житю та польщать ся або стають хрунями.

Що ж робить ся у нас, щоб визволити нарід від економічної залежности від Поляків і їх спільників Жидів, та охоронити його від винародовленя і духового зіпсутя?

Щоби відповісти на се питанє, перейдемо дїяльність ріжних економічних інституций, які повстали у нас за послїдних кількадесят лїт.

—:—

Для оборони рідної землї.

Почнемо з тих інституций, які допомагають селянам-хлїборобам вдержатись на своїй рідній землї, щоб не випустити її з своїх рук, та які причиняють ся до побільшеня нашого національного стану посїданя в землї, коштом великої земельної посїлости польської і жидівської.

До сього служат по части майже всї більші кредитові товариства, які маємо в кождім повітовім місті, а також такі центральні інституциї, з округом дїяльности на цїлий край, як Земельний Банк гіпотечний, спілка акцийна у Львові, „Руська Щадниця“ в Перемишли, Товариство взаїмного кредиту „Днїстер“ у Львові, Краєвий Союз кредитовий у Львові, Товариство парцеляцийне „Земля“ у Львові.

Найважнїйшою з тих інституций є Земельний Банк гіпотечний, бо він має на цїли головно удїлюванє хлїборобам дешевих, довготермінових і догідних, до сплати в 10 до 50 лїтах, позичок гіпотечних. З сих позичок користають в Банку ті, що купують ґрунта на парцеляциях, або ті, що хочуть сплатити дорогі позички кільком вірителям, коли вони не перевисшають половини вартости посїданого ґрунту, щоб бути винним лише в однім місци, на дешевший процент.

Земельний Банк гіпотечний істнує від 1910/11 року, тому й не міг ще розвинути великої дїяльности, тай капітал його закладовий, акцийний виносить не велику суму, бо лише мілїон корон. А все ж за два роки — 1910/11 і 1912 — видав Банк 1488 гіпотечних позичок $4^1/_2\%$ листами заставними, на суму 5,546.000 кор., з того на менші селянські посїлости припадає чотири мілїони, на кількадесят реальностий в містах 1,263.000 кор. і на одну більшу посїлость 284.000 кор. З отсих цифр бачимо, що Банк запоміг, може вратував від руїни, без мала півтори тисячки господарств селянських, та причиняє ся до купна реальностий в містах, що дуже важне з огляду на потребу відзисканя спольонїзованим містам нашим українського характеру. По за тим Земельний Банк гіпотечний обильно кредитує українські спілки кредитові. Щоб розширити дїяльність Банку, постановили загальні збори акціонерів з р. 1913. підвисшити капітал акцийний до двох або й трьох мілїонів корон. Коли се наступить, тодї Земельний Банк гіпотечний зможе вратувати не одну тисячку моргів землї нашим селянам та допомогти ще більше моргів придбати на парцеляциях від Поляків і Жидів.

В менших розмірах і в иншій формі запомагає в купні землї і міських реальностий „Руська Щадниця“ в Перемишли, що істнує там зід 1906 р. і є призначена для льокациї таких капіталів, що потребують пупілярного забезпеченя, — се є фондациї, сирітські гроші і проч. Щадниця удїлює позички на гіпотеку, а трохи й на векслї, головно спілкам кредитовим. З вкладок, за які Щадниця платить $4^1/_2\%$, більша половина припадає на капітали приватних осіб, себ то такі, що не потребують пупілярного забезпеченя. Вкладки в Щадници виносять около шість мілїонів корон.

Найбільше з українських товариств кредитових числом членів і капіталами — Товариство взаїмного кредиту „Днїстер“ у Львові, що істнує від р. 1895, також вратувало не одну тисячку селян-хлїборобів від розбуваня ґрунтів та допомогло докупити не одну тисячку моргів землї, бо удїлює кредиту головно на сї цїли, а сума удїленого членами кредиту виносила в 1912 р. чотири і пів мілїонів кор., в тім около 700.000 кор. позички українським кредитовим спілкам. Членів числив „Днїстер“ в 1912 р. 5968.

Краєвий Союз кредитовий у Львові, оснований в 1898 роцї, хоч є центральною касою для всїх українських спілок, то по за достарчуванєм спілкам кредиту попирає також на ширші розміри парцеляцию між українських хлїборобів двірських обшарів. Недавно отсе, в лїті 1913 року, закупив Союз

в брідськім повіті більші комплекси землї за цїну поверх мілїон корон. В роцї 1912. кредит на парцеляциї виносив поверх мілїон і пів кор.

В подібний спосіб, як Союз кредитовий, попирають парцеляцию і більші товариства кредитові на повітах, очевидно, в міру засобів своїх.

Специяльною институциею, що у власнім зарядї занимається парцеляциею двірських обшарів, є Товариство парцеляцийне „Земля“ у Львові, основане в 1907 роцї. За короткий час свого істнованя закупила „Земля“ до парцеляциї 4523 морги, з котрих встигла вже часть розпродати селянам. В послїдних двох роках через елементарні нещастя і брак гроша у селян, парцеляция майже спинила ся і се не користно відбило ся на маєтковому стані Товариства.

Докладних і вичерпуючих відомостий, кілько наші селяни-хлїбороби в Галичинї прикупили при помочи перечислених фінансових институций землї — не можна подати, бо такої статистики не веде ся. Після недокладних обчислень в послїдних кількanайцяти лїтах розпарцельовали українські спілки між наших селян поверх 22.000 моргів.

З огляду на змаганє Поляків скольонїзувати східну Галичину мазурами, через парцеляцию між них двірських обшарів, треба признати запомаганє парцеляций українськими фінансовими институциями дуже важною народною справою. та подбати про достарченє тим институциям потрібних до сего капіталів. Ми не можемо допустити, щоб напоєна нашим потом дїдичівська земля в східній Галичинї дісталась в руки Мазурів. Було би дуже зле з нами, як би так сталось.

—:—

Для достарченя гроша до обороту в господарстві.

Та гріш потрібний не лише на ратованє рідної землї, на придбанє сего варштату хлїборобського, а також до виконуваня ремесла хлїборобського, до обороту в господарстві рільнім. Як раз брак гроша до обороту і велика трудність його дістати без визиску і ошуканства, було причиною, що скоро по знесеню кріпацтва наші селяни-рільники чим раз більше почали задовжуватись у Жидів, а через сю задовженість не одна тисячка моргів селянських грунтів перейшла до ріжних лихварів за марницю. Коли раніш Жиди упрявляли лихву тихцем, по одинцю, то від яких трьох десятків лїт роблять вони се явно, орґанїзувавшись в ріжні банки і спілки кредитові, в котрих немилосердно обдирають наших хлїборобів. Не богато, мабуть, знайдеть ся таких селян, що не

спробувалиб „ласки“ в жидівських касах. Не менше шкідливу роботу виконують в східній Галичинї польські „Залїчки“. Можливо, що вони менше здирають наших селян, за те псують наш нарід, бо удїлюють позички таким, що йдуть на руку Полякам в публичнім житю, що голосують на польських кандидатів, а крім того утримують аґітаторів польських, запомагають ріжні польські институциї просьвітні, призначенєм яких є — винародовити наш нарід!

Тому вже від давнїйших лїт визначнійші одиниці з поміж української інтелїґенциї в Галичинї почали думати, як би то визволити нашого селянина з лабет жидівських і польських кас та орґанїзовати дешевий і приступний хлїборобський кредит. Побіч основуваня самостійних реєстрованих товариств кредитових та кас для дрібних позичок при читальнях „Просьвіти“, почали Українці домагати ся, щоб край взяв ся до орґанїзациї кредиту для селян-хлїборобів І дїйсно, ухвалою Сойму краєвого введено в житє в р. 1889. Патронат спілок рільничих при Видїлї краєвім, котрий почав закладати на селах Каси ошадности і позичок сист. Райфайзена. Про сї каси ще буде згадка, а тут замітимо, що хоч віддають вони велику прислугу хлїборобському населенню, то переважна їх часть в східній Галичинї творить поважну небезпеку національну, бо є польськими, під проводом польських ксьондзів, дїдичів і учителів-Поляків, котрі не забувають використовувати їх для польонїзациї нашого народу.

Шкідливі наміри верховодів Патронату спостерегли Українці скоро і, не резиґнуючи зовсїм з патронатських спілок, особливу увагу звернули на творенє своєї власної, нї відкого незалежної орґанїзациї хлїборобських спілок кредитових і инших.

В 1894 р. основалось в Перемишли Товариство взаїмного кредиту „Віра“. За приміром Перемишля пішли инші міста, а відтак і села.

Та без центральної институциї, котра би опікувала ся спілками і достарчувала їм кредиту, започаткований рух виказував слабий розвій, тому в 1898 році прийшло до основаня Краєвого Союза кредитового у Львові і відтодї справи пішли краще. В перший рік істнованя приступило до Союза 17 українських реєстрованих спілок, головно кредитових, а по пятьох лїтах, в 1903 році, було вже їх 70.

В році 1912. числив Союз 412 спілок, в тім 343 кредитових. Сам Союз кредитовий розвинув ся в дуже поважну институцию фінансову.

Головною задачию кредитових спілок є достарчувати

селянам-хліборобам особистого кредиту до обороту в господарстві.

Кілько спілки кредитові удїляють позичок на купно худоби, машин і знарядів господарських, на господарські будинки і инші господарські потреби — не можна сказати, але що сього рода кредит займає в дїяльности спілок першорядне місце і що спілки увільнюють многих господарів від необхідности зазичатись у лихварів і передчасно продавати за безцїнь продукти сїльського господарства — в сїм не може бути жадного сумніву.

В р. 1912. було 326 спілок кредитових. Числили вони 120.904 членів, стан позичок удїлених членам виносив суму трийцять три і пів мілїона корон.

Крім сих самостійних спілок маємо около чотирьох сот спілок ощадности і позичок (райфайзенок) під Патронатом Видїлу краєвого. В роцї 1912. було в 333 українських спілках патронатських 56.066 членів, а удїльні позички виносили сїм і чверть мілїона кор.

Коли ще до сього дочислимо 257 кас при читальнях „Просьвіти“, про які не маємо близших відомостий, то мати мемо образ кредитової орґанїзациї, яку здвигнуто заходами наших кращих людий за послїдних двайцять лїт, а яка вже тепер становить поважний чинник економічного усамостійненя нашого народу в Галичинї.

— —

Для піднесеня видатности рільництва.

Капітал в господарстві на нїчо не здаст ся, нїякої користи не принесе, коли не буде належито ужитий, коли господарство веде ся недбало і неуміло, коли в ньому не застосовують ся придбаня хлїборобської науки і практики. А шо так є, про се сьвідчить застрашаюча задовженість селянської посїлости і низька дуже, в порівнаню до инших країв австрійської держави, видатність землї. Приміром, коли в цїлій Австриї з одного гектара збирають пересїчно 13·2 сотнарів метричних пшениці, 13·0 сотнарів жита, 14 сотнарів ячменю і 12·5 сотнарів вівса, то в Галичинї східній тих самих родів збіжа збирають з одного гектара значно менше, а саме — 11·4 сотнарів пшениці, 9·9 сотнарів жита, 9·7 сотнарів ячменю і 8·6 сотнарів вівса. На се звернуло увагу Товариство „Просьвіта“, найстарше наше Товариство, основане в 1868 роцї, і попри свою просьвітну дїяльність, та крім видавництва приступних для народу книжок з ріжними науками господарськими, почало від 1900 року удержувати учителя господарства, котрий виїздив на села і поучував хлїборобів,

як треба по новочасному господарити, закладав досьвідні поля, люстрував селянські господарства, заохочував селян до закладаня молочарських і инших хліборобських спілок і пр. Кромі того Товариство „Просьвіта“ роздавало даром або субвенціонувало закупно членами і читальнями „Просьвіти“ ріжних знарядів господарських, як трієри, млинки, борони, сівачки і пр. В послідних роках головну увагу звернуло Товариство „Просьвіта“ на поширенє серед рільничого населеня заводової осьвіти, удержуючи дві зимових школи господарських — мужську в Милованю, пов. Товмач і жіночу в Угерцях винявських, пов Рудки, та мішану двокляс ву школу торговельну у Львові. Инші задачі господарські перебрало на себе Краєве Товариство господарське „Сільський Господар“ у Львові, яке повстало вже давнійше, але живійшу дїяльність виказало в 1909 р. і відтодї за короткий час розвинулось в поважну орґанїзацию заводову наших хліборобів.

В східній Галичинї істнує ц. к. Галицьке Товариство господарське, яке служить інтересам великої земельної посілости, а також досить поширило свою дїяльність Товариство кружків рільників. Обі сї орґанїзациї господарські є польскі, а що до них подекуди належать ще й тепер Українці, то оба товариства уважають себе заступниками інтересів усього хліборобського населеня, без огляду на народність. Товариства сї опирають ся майже виключно на субвенциях з публичних фондів і забирають собі й ту часть публичного гроша, що мусїла би припадати на Українців, хоч Українцям нїчого з того не приходить, хиба що хруням де що капне.

Отсей некористний для Українців стан річий де що змінив ся, коли розвинулось Товариство „Сільський Господар“, бо його власти починають уважати репрезентациєю хліборобських інтересів українського населеня і воно вже одержує де які фонди публичні, призначені на попира є рільництва, безпосередно з міністерства і Видїлу краєвого, разом ско ло 150.000 кор. річно.

Дїяльність Товариства „Сільський Господар“ обертаєть ся головно в отсих напрямах: оборона інтересів українського хліборобства перед властями і законодавством, поширенє господарського знаня в народі устним і друкованим словом, закладанє досьвідних піль, поширенє хліборобських знарадів, образованє фахових сил для проводу хліборобських орґанїзаций, запомаганє населеня в плеканю худоби, орґанїзация закупна і збуту хліборобських артикулів і пр.

За три роки (1910—1912) урядило Товариство 91 ріжних курсів хліборобських і 3527 викладів, видало 27 книжок

господарського змісту, крім видавництва щотижневої часописи господарської, заложило 9865 досьвідних піль з пашними ростинами, 4335 досьвідних піль на сїножатах, 155 досьвідних піль з відмінами збіж і 52 досьвідн х піль з справлюванєм пасовиск, поширило або субвенціонувало 232 хлїборобських машин і знарядів, заложило 133 зародових хлївень і стаций кнурів, субвенціонувало 26 взірцево побудованих селянських стаєнь і гноївень, покликало до житя спілкй для збуту худоби і для закупна та продажи господарських артикулів і пр. Видатки на ріжні цїли господарські переступають річно суму 200.000 кор. З яким великим розмахом працювало Товариство за сих три роки видно з сего, що в р. 1909. мало воно 5 філїй і около 700 членів, а з кінцем 1912 р мало 90 філїй в містах, 1151 кружків на селах і 26.612 членів. Товариство придбало вже власний дім у Львові і одержало в даровизну кілька реальностий на свої потреби, між иншими від Митрополита ґр. Андрія Шептицького, в Коршові пов. Коломия і від посла о. Осипа Фолиса, в Скнилові під Львовом. На обох тих реальностях мають бути основані школи господарські.

Дїяльність „Сїльського Господаря“ в великій мірі причинилась до лїпшої управи землї, збільшилось запотребованє штучних погноїв, добірних нас'нь, ріжних знарядів господарських, а се не могло не вплинути на піднесенє видатности хлїборобства.

Для згрошевленя та набутя артикулїв господарства.

Коли селянин-хлїбороб легко може дістати кредит до обороту, то для піднесеня видатности господарства потрібно не лише уміне добре управляти землю, чому учать товариства господарські, а також мусить він мати змогу вигідно дістати для господарства машин і знарядів, штучних навозів, насїнь і проч., а найголовнїйше — мати змогу без визиску збути вироблені в господарстві продукта. Для сего служать ріжні спілки рільничі для закупна і продажи.

Орґанїзациєю закупна машин і знарядів рільничих, штучних навозів, насїнь і проч. занимала ся від 1903 р. Спілка для господарства і торговлї в Перемишли. Спілка ся получила ся в 1911 р. з торговельним віддїлом Товариства „Сїльський Господар“ та називає ся тепер Краєвим Союзом господарсько-торговельних спілок, з осїдком у Львові. Союз розширив дїяльність і на збут рільничих продуктів, але головний дїл його дїяльности — продаж штучних навозів, насїнь і ма-

шин. Крім власних чотирох складів, має Союз під своєю опікою около 30 спілок господарсько-торговельних на провінциї. В р. 1912. мав Союз обороту 2,041.574·20 кор. Союз ось уже два роки з ряду переводить акцию ратункову з приводу елєментарних нещасть і богато в сїм дїлї заслужив ся.

Згрошевленєм набілу занимають ся молочарські спілки инїциятиву до них дало Тов. „Просьвіта“. Перша молочарська спілка основана в 1904 р. Тепер їх є около сотки, хоч не всї добре розвивають ся, підупали в наслїдок елєментарних нещасть, бо через брак паші наступила випродаж худоби. В р. 1907. повстав в Стрию Союз молочарських спілок, котрий посередничить в збуті виробленого спілками масла та удїлює спілкам иншої помочи. В р. 1911. було під Союзом молочарським 81 спілок, переробили вони шість і чверть мілїона лїтрів молока, виробили чверть мілїона кільоґрамів масла і узискали за него пів мілїона кор. Тепер продукция значно зменшилась. В р. 1912. придбав Союз власну каменицю.

У нас досить поширена годівля безрог. Кождого року вивозить ся з краю, головно до Відня, сотні тисяч штук безрог, а цїна сього експорту рахує ся на десятки мілїонів корон. Безроги годують головно селяни, але при продажи ошукують їх ріжні згінники що мілїони наживають на перепродажи безрог. Щоби усунути сей визиск, почато основувати спілки для збуту худоби. Першу спілку основано в 1910 р., в слїдуючих двох роках повстало їх 62. В р. 1911 основано Союз спілок для збуту худоби, котрий вишукує ринки збуту та посередничить в продажи. В р. 1912 вислали спілки для збуту худоби на позакраєві торги 73.607 штук безрог і иншої звірини та уторгували за товар шість мілїонів кор. Тепер збут безрог через спілки майже устав, через страшну конкуренцію згінників і не свідомість селян. Але згодом і се дїло направить ся. Союз крім того веде у власнім зарядї фабрику масарських виробів, яка досить добре розвиваєсь, бракує лиш капіталів до розширеня інтересу.

Перечислені спілки — господарсько-торговельні, молочарські і для збуту — дістають запомоги з міністерства рільництва, але мимо того розвиваються ся на загал слабо, бо мають богато ріжних перешкод, як конкуренция, не сьвідомість населеня, брак патриотизму економічного, який повинен наказувати кождому Українцеви купувати лише у своїх і продавати лише через свої спілки.

Все ж спілки ті становлять поважні початки самостійної орґанїзациї рільничої продукциї і торговлї, причиняють ся до лїпшого згрошевленя рільником овочий своєї працї і не

в однім випадкови ратують наших селян від визиску ріжних несовістних купців приватних.

— —

Для торговлї і промислу.

Торговля предметами щоденної потреби находить ся у нас майже виключно в руках Жидів, а троха в руках Поляків. На сто голов українського населеня не приходить ся й цїлого чоловіка, що жив би з торговлї (0·4%). А торговля дає поважний зарібок, є вона також поважним чинником для розвою промислу в країні. Стара нехіть у наших людий до торговлї зломлена була в Галичині року 1883., основанєм першої спілки споживної і взагалї першого поважнїйшого торговельного підприємства п. н. „Народна Торговля“ у Львові. В міру свого розвою, отворяє „Народна Торговля“ склади в повітових містах на провінциї та покликує до житя самостійні спілки так в містах, як і на селах, не полишуючи без підтримки і приватних українських купців. В р. 1912. мала „Народна Торговля“ 18 власних складів, в торговельних зносинах стояло з нею 831 крамниць приватних, читальняних і судово-реєстрованих. Оборот товаровий „Народної Торговлї“ виносив в тім роцї 4 мілїони 270 тисяч кор. Від 1907 р. є „Народна Торговля“ Союзом реєстрованих спілок споживних і має тепер їх під своєю опікою около 150. В р. 1911. мали 37 реєстрованих спілок споживних, головно сїльських, 3488 членів і около півтора мілл. кор. обороту.

При читальнях „Просьвіти“ було в 1910 р. 540 крамниць. В 73 крамницях було 2744 членів і около 800 тисяч кор. обороту. І реєстровані і читальняні крамниці дуже дрібненькі, а розвивають ся вони кепсько через те, що люди наші привикли боргувати, а набравши на борг в своїй крамниці, не платять й го та йдуть купувати до жида, своя ж крамниця не маючи нї гроший, нї покупнів — нидїє або й упадає. „Народна Торговля“ поклала великі заслуги коло розвою української національної торговлї ще й тим, що виховала сотки фахових крамарів, які трудять ся як склепарі в спілках, або ведуть власні підприємства торговельні.

До споживних спілок треба зачислити ще такі товариства, як: „Союзний Базар“ у Львові, „Народний Базар“ в Перемишли Видавнича Спілка Українського учительства в Коломиї — торгують папером, приборами до писаня, виробами домових промислів; „Достава“ у Львові — занимає ся виробом і торговлею церковної утвари; „Труд“ у Львові і „Жі-

ночий Труд“ в Перемишли — торгують галантерією, ведуть робітні білизни і жіночої конфекції то удержують курси шитя і бурси для учениць; „Народна Гостинниця“ у Львові— веде готель у власнім зарядї; Видавнича Спілка „Дїло“ і Українсько-руська видавнича Спілка — видають книжки і часописи.

Де які з перечислених спілок є споживно-продукційними, бо занимають ся виробом продаваних річий.

З'орґанїзована торговля може служити підставою для розвою де яких галузий промислу. На жаль ще до сього не прийшло і промислово-продукційних спілок, коли не рахувати кількох дахівкарень і двох шевських спілок, ще нема. Є наміри основаня спілкової фабрики цукру, фабрики свїчок і мила, фабрики знарядів і машин господарських, але сї наміри здійснять ся тодї, коли зростуть спілки споживні, та спілки для закупна господарських артикулів, коли українське населенє буде заспокоювати свої потреби лише при помочи своїх спілок, що були-б постійними відбірцями тих фабрик, та коли в банках і касах наших призбирає ся більше народних ощадностий, які можна було-б ужити на закладанє промислових підприємств.

——

Для обезпеченя від шкід і на житє.

Кождий господар зі спокоєм буде вести своє господарство, коли є певен, що його маєток не змарнує ся через якесь нещастє, так само, як кождій людинї жиє ся веселїйше, коли істнованє її близьких забезпечено. Отсю забезпеку, певність в завтрашнім днї, дають асекурацийні товариства.

І на сїм поли зробили ми вже дуже богато. Кождому знане Товариство взаїмних обезпечень „Днїстер“ у Львові, яке виросло в першорядну українську інституцию економічну. Товариство „Днїстер“ основано в 1892 р., приймає до обезпеченя від огню будинки, збіже і инші предмети. В р. 1912. видало Товариство 272.204 поліс на обезпечені предмети з 3890 громад в Галичинї і Буковинї, на суму 312 і пів мілїонів кор. обезпеченої вартости. Шкід виплатило Товариство в тім роцї 2041, на суму мілїон 225 тис. кор. Фонди Товариства виносять поважну суму, бо около 5 мілїонів кор. які в части ульоковані в инших українських фінансових інституциях. Товариство має у Львові роскішний власний будинок.

Не менше важною річию для господаря є обезпеченє живого інвентаря, себ то худоби. Наші люди вже давнїйше почали творити тихі спілки для обезпеченя худоби і таких спілок було в 1911 роцї поверх 20. Тепер при Видїлї крає-

вім утворено Патронат для спілок обезпеченя худоби, під його опіку піддають ся й українські спілки, які основують ся на осібнім взірцевім статуті.

Для забезпеченя родини, кождому батькови треба обезпечитись на випадок смерти. Для сего основано Товариство обезпечень на житє і ренти „Карпатия“. Товариство се, основане перед трьома роками в Чернівцях, а тепер перенесене до Львова, також виказує поважний розвій. Уже в першім роцї істнованя (1911) мало Товариство 1260 обезпечених, на суму около 4 мілїони кор.

Для опіки і контролї.

Всяка робота громадська потребує опіки і контролї, а тим більше робота економічна, збудована на громадській, спілковій основі. Тому для опіки і контролї реєстрованих спілок і товариств, покликано до житя „Краєвий Союз ревізийний“ у Львові. Головна його чинність полягає в спомоганю при основуваню ріжного рода спілок і нагляді над правильним їх розвоєм, через переводжуванє ревізий.

Союз ревізийний є також посередником при удїлюваню спілкам кредиту банками і українськими центральними институциями фінансовими.

Контроля Союза ревізийного не ростягаєть ся на такі економічні институції, як Земельний Банк гіпотечний у Львові, „Руська Щадниця“ в Перемишли, Товариство „Сїльський Господар“ у Львові, Товариство взаїмних обезпечень „Днїстер“ у Львові, Товариство обезпечень на житє і ренти „Карпатия“ у Львові і на спілки, які підлягають опіці Видїлу краєвого. (Райфайзенки, спілки для асекурациї худоби і проч.). Союз ревізийний стоїть з перечисленними українськими товариствами і институциями в тісній звязи і творить з ними так би мовити вінець національної будови економічної.

До Союза ревізийного приступає кожда реєстрована спілка, що хоче належати до національної звязи спілкової, так само і Союзи поодиноких родів спілок. Є отже Союз ревізийний головним центром цїлого українського спілкового руху.

Союз ревізийний увійшов в житє в 1904 р., перебравши орґанїзацийні і ревізийні чинности зглядом спілок від Союза кредитового, які сей послїдний сповняв до основаня Союза ревізийного.

В перший рік істнованя Союза ревізийного числив він 70 спілок, в 1913 роцї було їх 557.

Союз ревізийний видає дві часописи спілкових — „Економіст“ і „Самопоміч“, та опрацьовує кождого року статистику спілок.

Після звіту статистичного за р. 1911. числив союз 511 спілок, котрі мали 165.293 членів, власний маєток їх виносив поверх 7 мілїонів корон, вкладок до обороту мали около 27 мілїонів корон, позички удїлені членам виносили 35 мілїонів кор., власні доми спілок становлять вартість $4^{1}/_{3}$ мілїонів кор., оборот касовий всїх спілок виносив 283 мілїонів кор., а оборот товаровий спілок торговельних 24 мілїонів корон.

За увесь час істнованя, до 1912 р. включно, перевів Союз 1557 ревізий в спілках.

Видатки свої покриває Союз з вкладок спілок.

Після роду дїяльности, дїлились союзні спілки в 1911 р. на такі ґрупи:

кредитових	320
спілок, що ведуть по кілька інтересів .	56
споживних	38
молочарських	35
для збуту худоби	31
инші дрібні ґрупи	31
разом .	511

В р. 1913, як було вже згадано, числив Союз 557 спілок, але се не всї ще спілки українські, поодинокі Союзи фахові, всї разом, числять їх більше, лише не предложили ще їх до принятя Союзови ревізийному.

Яке значінє має економічна наша орґанїзация

Під кінець годить ся піднести, яке значінє має наша економічна орґанїзация в національнім житю нашого народу.

На початку сказано, що неволя економічна є причиною неволї полїтичної і культурної, та що нарід економічно залежний від чужинцїв, не є свобідним в своїм культурнім розвою.

Отож економічна орґанїзация є початком визволеня нашого народу з зависимости від Поляків і Жидів, вона причиняє ся до піднесеня добробуту населеня, та дає нашим людям більшу свободу руху в суспільнім і полїтичнім житю. Нашим людям в Галичинї важко дістатись до публичних урядів, а тим, хто є на публичній службі, не вільно, під загрозою кари і перенесеня на мазури, занимати ся народними справами. Працювати для піднесеня культури народа і бороними його прав можуть в наших обставинах лише незалежні

економічно від Поляків люди. І таких людий витворює і утримує самостійна українська економічна орґанізація. Уже тепер ріжні українські спілки і інституції дають утриманє сотькам независимої інтелїґенциї, котра бере участь в просьвітній і полїтичній роботї.

Українські економічні институції є також материяльною підпорою просьвітних і инших народних орґанїзаций. Власні доми спілок є центрами народного українського житя в містах і селах, без тих домів богато культурних институций не побачили б сьвіту. Але спілки й безпосередно запомогають культурні институції, а удїлювані датки на сю цїль виносять в послїдних роках поважні суми 50—60 тисяч корон.

Приватні ґімназиї, читальнї, бурси, захоронки, ріжні курси просьвітні — все се находить як найбільше поперте орґанїзаций економічних, і в сїм їх найбільше національне значінє.

А. Жук.

Льокуйте ощадности

в Краєвім Союзї кредитовім

у Львові.

Союз є центральною касою для руських стоваришень кредитових, торговельних і молочарських, удїляє їм кредиту на 5 і 6%.

Вкладки ощадности приймає в довільнїй висотї, опроцентовуючи їх на 4½%. — Один удїл членський в „Краєвім Союзї кредитовім“ виносить 50 К. Кождий члени може мати необмежене число удїлів. При плаченю першого удїлу належить зложити вписове в квотї 2 К. на фонд резервовий. — Льокаль Товариства:

Львів, Ринок ч. 10, I. поверх.

Асекуруйте своє майно від огню в ДНЇСТРІ.

Кождий Русин повинен асекурувати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробут цїлого народу.

Кождий Русин повинен асекуровати ся тільки в руськім товаристві взаїмних обезпечень

ДНЇСТЕР

Нема жадного иншого руського товариства асекурацийного тільки один „ДНЇСТЕР“.

„ДНЇСТЕР“ рахує найтаньші оплати за обезпеченя селянських будинків. „ДНЇСТЕР“ звертає кождорічний чистий зиск своїм членам; на рік 1912. виносить зворот 10% „ДНЇСТЕР“ оцїнює та виплачує шкоди по огни скоро і ретельно, а до комісиї запрошує все двох господарів на оцїнителїв. „ДНЇСТЕР“ дає підмоги руським школам і бурсам, де виховують ся селянські дїти. Люди асекуровані в „Днїстрі“ можуть дістати позичку у всїх великих банках і в Товаристві взаїмного кредиту „ Днїстер“ Власні фонди „Днїстра“ виносять з кінцем 1910. року **3,353.304·81 корон.** — „Днїстер“ приймає обезпеченя на житє у всїх догідних комбінациях (на дожитє, посмертні капітали, посаги, ренти). В „Днїстрі“ можна обезпечити від крадежи з вломом движимости всякого рода, а товариства кредитові готівку, цїнні папери і векслї за дешевою оплатою премії. Адреса **„ДНІСТРА“**: Товариство взаїмних обезпечень **„ДНЇСТЕР“** у Львові, у власнім домі, ул. Руська ч. 20.

Краєвий Союз

господарсько-торговельних спілок

стов. зареєстроване з обмеженою порукою,

торговельний синдикат Товариства „Сїльський Господар“.

Дирекция у Львові: **ул. Зїморовича ч. 20.**

Склади: **Перемишль**, дім „Віри“; **Коломия**, Ринок ч. 40. **Стрий**, Ринок ч. 6.

Телєфон ч. 40. Адреса для телєграм: **Торговля, Львів.**

Головна продаж **штучних навозів** як: суперфосфатів, томасини, каїніту салїтри чілїйської, соли потасової, вапна азотового і т. п. В сезонї великий вибір насїня: ярин, цьвітів, трав і збіж. Склад знарядів господарських. — Байца проти снїти. — Вапно пашне, бартеля і прочі корми для зьвірят. Уголь камінний пруський і краєвий найлїпшої марки. Каси огнетревалі. — Печі зелїзні ріжної величини. — В Перемишли Коломиї склепи зелїзні.

Народна Торговля

у Львові, Ринок ч. 36.

(власний дім),

в Станиславові, Перемишли, Тернополи, (вл. дім) Дрогобичи, Коломиї, Стрию, Снятинї (вл. дім) Самборі (вл. дім) Рогатинї, Бродах, Сяноцї (вл. дім), Городенцї, Борщеві, Золочеві, Збаражи, Косові, Мостисках і Сокали.

Поручає зі своїх богато заосмотрених маґазинів:

Товари кольонїяльні, вина, меди, каву, віск чистий, і сьвітло + М. Ц. Н. Т. Коси, серпи, сїчкарнї і плуги ковальські, насїнє.

Посередничить у закупнї МАШИН РІЛЬНИЧИХ з найлїпших фабрик, з опустом 10% від цїн фабричних. За 5 до 10 кільоґрамів посилки почтова оплата виносить так не много, що оплатить ся і з найдальших сторін потрібні до дому артикули замовляти.

Вступаючі в члени Товариства „Народна Торговля“ платять вписове 2 кор. і найменше один удїл, виносячий 20 кор. Той удїл остає власностию члена і опроцентовує ся дивідендою, котрої висота означує ся по замкненю річних рахунків.

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“ приннимає також гроші на вкладкові книжочки і платить від них $4^1/_2\%$.

З друкарнї „Дїла“ Львів Ринок ч. 10.

Ч. 3—4. Рік V.

Виходить що місяця книжочками 1—1½ аркуша, як додатки до „Економіста“.

Передплата річна виносить 1 К. 20 с. Адреса редакції і адміністрації: Львів, Домінїканска 11.

ЗМІСТ:

Гурт.
Фридрих Вільгельм Райфайзен і райфайзенські спілки.
Чому треба шанувати й берегти рідну мову.
Олександер Денис Сембратович (посмертна згадка).
Про полекші в сплатї податків і належитостий.

Цїна в окремій продажи 20 с.

ЛЬВІВ, 1913.
Видає: Краєвий Союз ревізийний у Львові.
За редакцию одвічає: О. Саєвич.
Редагує: **Андрій Жук.**

В Краєвім Союзі ревізийнім

Львів, Домінїканська 11.

За попередним надїсланєм гроший можна набути слїдуючі видавництва

1. Зброшуровані річники „Економіста“ за р. р. 1904, 1905, 1906, 1907, 1909, 1910 і 1911, по цїні 4 кор. за річник. (В заслугуючих на увагу случаях можливий опуст до 2 кор. за річник).

2. Зброшуровані річники „Самопомочи“ за роки 1909 і 1910 по цїні 1 кор. за річник.

Книжочки „Самопомочи“ за р. 1911 і 1912.

3. Книжочка ч. 1—2, містить статї: Хлїбороба — Спілки — наша самооборона і Д-ра Костя Кульчицького — Які маємо полекші в податках безпосередних, цїна 24 сот.

4. Книжочка 3—4 містить статї: Яр. Литвиновича — Як гуртом продавати худобу і безроги, Василя Павлюка — Про сироварські спілки і коротенький Звіт з дїяльности Краєвого Союза ревізийного в 1910 р., цїна 24 сот.

5. Книжочка ч. 5—7 містить статї: Хлїбороба — Дещо про спілки в годівли худоби, Андрія Куриласа — Історія данських молочарських спілок і замітку про Руську краєву Спілку для хову і продажи дробу і кріликів, цїна 30 сот.

6. Книжочка ч. 8—9 містить статю Хлїбороба — Сила і значінє ощадности, цїна 12 сот.

7. Книжочка ч. 10—11 містить статї: К. К. — Яке значінє мають кооперативні спілки, Хлїбороба — Де що про достави для війська і А. Ж. — Наше молочарство, цїна 12 сот.

8. Книжочка ч. 12. містить статї: Хлїбороба — Яку цїль і знанє мають нові господ. торг. спілки, А. В. — Щадїть, а ощадности складайте в своїх спілках, К. К. — Головні знамена кооперативних спілок і замітку — Одна спілка, чи кілька спеціяльних спілок, цїна 12 сот.

9. Книжочка ч. 1 за р. 1912. містить статї: А. Ж. — Про споживні спілки, А. В. — Жидівські спілки кредитові в Галичинї і в Росиї, — Про господарські рахунки, — Про спільне оброблюванє землї, — Введенє господарської науки в війську, — Обовязки кооператиста.

10. Книжочка ч. 2—3 за р. 1912. містить статї: І. Волошиновського — Дружність, А. Ж. — Посилайте дїтий на науку ремесла, — Взаїмна поміч між звірятами, — Місце з дуже розвиненою кооперациєю, А. Ж. — Кредитова кооперация на українськім Подїлю, — Українцї в Боснї.

11. Книжочка ч. 4 за р. 1912. містить статї: С. К. — Де що про пасовискові спілки, — І. Волошиновського — Про вкладки щадничі в кредитових спілках, — Про хов безрог і спілкову їх продаж, — Цїна 12 сот.

12. Книжочка ч. 5—8 за р. 1912 містить: А. Жук — Господарська прогулька до Чехії. — Цїна 30 сот.

13. Книжочка ч. 9—10 за рік 1912. містить: А. В. — Для чого і як повстало спільництво? — Спілка господарська в Сївцї войнилівській, А. Ж. — Як в Нїмеччинї збирають до спілкових кас гроші?, В. Т. — Спілкова кольонїя в Оранїєнбурзї коло Берлїна. — Цїна 20 с.

14. Книжочка ч. 11—12 за рік 1912 містить: Про спілкові каси. — Через просьвіту — до добробуту! — Наша спілкова орґанїзация в 1911 р. — Взірцева спілка кредитова. — Дитиняча кооперация. — Добра порада. — Др. Дамян Савчак (посмертна згадка). — Цїна 20 с.

ГУРТ.

До спільної праці ставаймо братя враз!
Хай згода і дружність усїх получать нас!
Бо спілка двох годує,
А долю гурт будує;
Бо згоди де нема —
Там праця йде дарма!

Погано та гидко тепер на сьвітї є,
Що кривдить брат брата, з ошуства всяк жиє.
Той хитрий, той моторний,
Хто все до себе горне;
Хоч всунув, що попав,
Аби добре зрахував.

Продажне сумлїнє, на продаж і душа,
І навіть честь купить, хто більше дасть гроша,
Всяк правду зневажає,
Тандиту з рук збуває;
Ти гроши, каже, дай,
А сам хоч пропадай!

Ми-ж братя докажем, що в нас сумлїнє є
І честь непідкупна і правда в нас жиє.
По правдї будем жити,
Без кривди, без тандити!
Процентщик нам не сват,
І ошуст нам не брат!

Наш шлях — то братерство, а правда — то наш [знак.
Ошуства й сварки не стéрпимо нїяк.
Хто з нами жити хоче,
Хай правдї гляне в очи.
До спілки приставай!
На дружність руку дай!

До спільної працї ставаймо всї враз!
А згода і дружність нехай споможуть нас!
Бо гурт богато зможе,
Він нам братя допоможе;
І він нас доведе,
Де нашя доля жде!

І. К.

Фридрих Вільгельм Райфайзен і райфайзенські спілки.

Дня 25. марта б. р. минуло 25 лїт від дня смерти основоположника нинїшного хлїборобського спільництва Фридриха Вільгельма Райфайзена. Імя се знане скрізь в Европі і по за її межами, особливо серед рільничої людности, бо імя сього чолсвіка носять богато сїльських спілок ощадности і позичок, які велику службу віддають хлїборобському населеню.

Певно кождому цїкаво буде в отсю річницю смерти батька хлїборобського спільництва пригадати собі обставини, в яких створена була так популярна і пожиточна форма спілксвої орґанїзациї, пригадати житє і дїяльність її творця та кинути оком на зріст хлїборобського спільництва, основи якому дав Райфайзен.

Господарські відносини в Нїмеччинї на переломі минулого столїтя.

Років 60—70 тому взад Нїмеччина не була ще розвиненою промислово державою. Рільництво стояло може на такім ровени, як тепер у нас, а може й гіршім, — двори господарили троха лїпше, а хлопське господарство так собі — вегетувало. Все, що давало господарство малого рільника, ним самим переважно й споживалось, на ринок мало що давалось вивозити та й запотребованє ринку було не велике, бо тодї ще промисловість не вспіла стягти до міст, фабрик і копалень так богато людий, як тепер.

Але в другій половині минулого століття в господарськім житю держави німецької зайшли великі переміни. Сильно зросла велика фабрична промисловість, зросли міста, а зі зростом населеня мійського і фабричного значно збільшив ся попит на продукти рільництва. Тільки добре обролюване рілї могло тепер достарчити на ринок потрібну кількість тих продуктів. Але рільна господарка, особливо селянська, стояла низько, тому почали довозити до Німеччини чим раз більше збіжа з инших країв Европи і Америки, значно дешевшого. Місцеве рільне господарство коли не мало упасти, мусїло через примінене машин, штучних навозів і пр. піднести свою видатність, щоби з успіхом конкурувати з продуктами чужого рільництва. Та не легка се річ була, особливо для селян рільників, вони не мали ні знаня, ні грошевих засобів, щоби піднести видатність свого господарства. „Не можна дивуватись, — писав про ті часи Райфайзен, — що селянське господарство стоїть низько, що селянська ріля не дає того, що моглаб дати, бо вона кепсько оброблюють ся, а селяни не мають ні добрих знарядів господарських, ні відповідного живого інвентара. Гній пропадає марно, бо не уміють з ним обходитись, а спроваджувані з заграниці штучні навози не великої вартости і видані на них гроші також ідуть марно. Сїножати заболочені, цїли комплекси землї лежать неужитками. Домові промисли, що моглиб дати великі доходи, занехані. А головна причина всього того — брак гроша.“

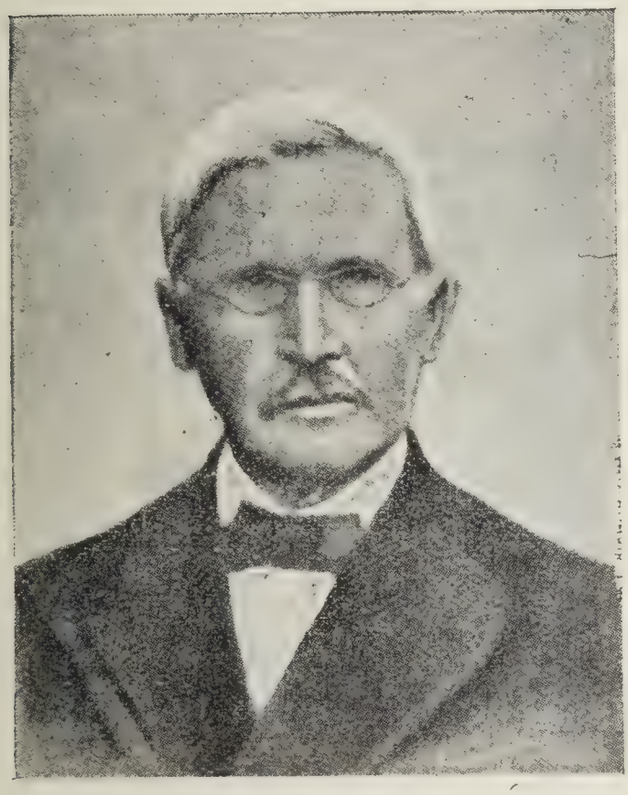

Фридрих Вільгельм Райфайзен.

В Німеччині в ті часи лихва розпаношилась так, що рільники-селяни платили 50 до 100 процент за визичені гроші. При закупні річий потрібних в господарстві і при продажи продуктів рільництва, ріжні посередники-лихварі також забирали собі цїлий зарібок рільника. Нужда і горе були долею малих рільників, доки вони гуртом не скинули з себе сього ярма, доки не почали закладати рільничих спілок. Почин в сїм дїлї і головна заслуга припадає Райфайзенови; він то перший

кинув зерно хліборобського спільництва, з якого тепер виросло велике і міцне дерево, що своїми розгалуженями охоплює не тілько Нїмеччину, але й инші краї Европи.

Житєпись Райфайзена.

Над рікою Реном в Нїмеччинї лежить місцевість Гам. В тім Гамі уродив ся 30. марта 1818-го року Фридрих Вільгельм Райфайзен. Його батько був там бурмістром. Першу науку отримав він в народній школї в Гамі, а дальше вчив його тамошний евангелицький парох, бо родичі були бідні і не могли його післати до висших шкіл

В роцї 1835 ім вступив молодий Райфайзен яко доброволець до війска, в котрім служив при артилєриї. А тому, що він показав ся там здібним і пильним жовнїром, його відкомендировали до так званої інспекцийної школи в містї Кобленц. То була середна військова школа для артилєриї. В тій школї вчили рахунків і природні науки в тім розмірі, як по ґімназиях. При війску він по скінченю тої школи авансував скоро.

В тім часї був Райфайзен членом приятельського кружка, в котрім молоді люди збирали ся на розмови і науку. Його всї любили і поважали. До того кружка належали й люди з висшим образованєм. Вони видавали писану не друковану тижневу часопись, в котрій писав і Райфайзен.

Райфайзен покинув скоро військову службу і вступив до полїтичного уряду в містї Кобленц. Але й там не витримав Райфайзен довго. Іменувало його правительство бурмістром у Ваєрбуш, потім у Флямерсфельд а вкінци у Гедерсдорф, де він лишив ся бурмістрэм аж до спенсіонованя в р. 1865-ім. Такі бурмістерства були нїби як наші староства, то значить полїтичні уряди, до котрих належали до 40 і більше місцевостий.

На своїм становищу відзначав ся Райфайзен всюди тим, що любив підвладних йому мешканців, був для людий дуже прихильний і добрий і помагав людям всюди, де міг. Аби пізнати докладно потреби людий в своїм окрузї, він особисто сходив ся з людьми і розпитував їх про всї їх справи. Він був часто гостем бідних а навіть ледачих, котрих старав ся поправити.

В роцї 1845 оженив ся Райфайзен. З того подружя народило ся 7 дїтий, з котрих 3 вмерло в дитячім віцї. Своїх дїтий виховував він дуже старанно і провадив їх так, аби з них зробити людий сильної волї, порядних і учив їх так, аби вони кожду роботу обдумали і поступали при нїй після певного пляну.

Дїти Райфайзена мусїли кождого вечера робити собі плян, що мають слїдуючого дня робити. Його дївчата мусїли дома робити всї і найпростїйші роботи, аби з них виробити добрі ґаздинї. Кожда його дитина мусїла собі вибрати бідну родину, для котрої мала старатись, аби їй помочи в бідї.

Райфайзена здоровлє було слабе. Він був ревматичний і дуже нервовий та хорував на очи. По спенсіонованю його в роцї 1865 ім заложив він собі фабрику циґаретів, котра йому не повелась, а потім провадив торговлю вином, з чого заробляв собі і родинї на житє.

Дім, в котрім родив ся Райфайзен.

В 49-ім роцї свого житя утратив він свою першу жінку, котра хорувала довгі роки а вкінци умерла. В слїдуючім роцї оженив ся Райфайзен другий раз. Дїтий з другого подружа не було жадних.

Райфайзен умер кілька день перед скінченєм сїмдесятого року свого житя дня 11. марта 1888 го року. От таке було скромне житє Райфайзена. Нїхто був би його по смерти не споминав, як би не те, що Райфайзен в Нїмеччинї дав почин до заведеня між нїмецькими хлїборобами спілок хлїборобських.

Сьвітогляд і характер Райфайзена.

Райфайзен був чоловік наскрізь реліґійний. Про се сьвідчить цїле його житє. Він все роздумував над тим, чим міг би він помочи ближнїм і громадї, загалу і вітчинї. В розмовах він нераз говорив: „Чоловік без сумлїня не є чоловіком; сумлїнє має бути людському дїланю дорогосказом". Головною своєю задачею уважав він свої спілки. Всї його думки кружили около сего його твору. Коли хотїв других людий позискати для своїх спілок, то все покликав ся на їх християнську любов.

Чоловік при тім цїлком практичний, завзятий і витривалий в переводжуваню своїх змагань. Нїщо не могло його стримати, нї товариші і приятелї, що напоминали до більшої осторожности, нї обставина, що селяни самі, котрим він хотїв помочи, опирали ся через недовірчивість і ворожість всяким новостям, придержуючись радо старого. Його не баламутили і ті колоди, які ставляли йому суперники. Для него були всї трудности для того, аби їх побороти.

До полїтики він не мішав ся. Своїм розумом Райфайзен був звичайним чоловіком середних спосібностий. Він і не вчив ся богато Але то, що він робив, видїв він ясно. Взагалї його відзначають більше щирість і любов до ближних, завзятість і витривалість та сильна воля, нїж розум і наука. Він був чоловіком практики з досить обмеженим сьвітоглядом. В його очах найвисшою задачею житя було, як найдальше розширене спілкової ідеї так, аби вона стала власністю загалу. Для инших задач він не мав нї зрозуміня, нї охоти і уважав все проче за пусте.

Значінє Райфайзена в істориї хлїборобського спільництва те, що він перший зачав орґанїзувати хлїборобські спілки. Орґанїзациї ним розпочаті вже давно розвинулись в культурних народів так, що Райфайзен вже не міг би зрозуміти своїм розумом цїлу велику будову спілок. Але йому все лишила ся слава першого робітника на тім поли.

Райфайзен зрозумів, що люди не можуть жити кождий сам для себе. Почутє власної немочи вказує людям, аби вони лучили ся в гурти, в орґанїзациї для доконаня певних цїлий. Природа обдарувала зьвірята одежею, поживою, зброєю для оборони та інстинктом, а людям дала природа руки для працї, розум для розсудку і суспільне житє, аби один другому помагав.

І перед Райфайзеном були вже спілки по містах, було й богато людий ученых, що писали про спілки, але серед селян зачав їх заводити аж Райфайзен. І він не відразу впав на ту гадку. Його навчили житє і досьвід тай читанє книжок його попередників.

Початки спілкової роботи Райфайзена.

Ми знаємо, що Райфайзен був бурмістром в Ваєрбуш і Флямерсдорф саме в сорокових роках попередного століття, в роках голоду. Райфайзен старав ся людям в бідї помочи. Він основав товариство для закупна споживних товарів Дороги тодї були злі, зелїзниць мало. Але сему товариству все таки вдало ся спровадиги з далеких сторін за тані, як на той час, гроші богато збіжа і бараболї. Товариство то завело для

Дім першої Райфайзенки в Гедесдорф.

себе спільну пекарню, в котрій пекли хлїб день і ніч і доправаджено до того, що в тій пекарнї можна було продавати хлїб за половину тої цїни, яку люди платили деинде. Без того товариства були би люди взагалї не мали що їсти, бо був голодний рік. А товариство стало людям в пригодї ще й через то, що цїна на хлїб упала на половину. Се було в р. 1846 ім. Добрий вислїд сеї першої проби словодував хлїборобів вести дїло дальше. В слїдуючім роцї спровадило товариство на спільний рахунок жито і бараболї на насїнє. Таким способом люди перебули тяжкий рік і не задовжили ся надто.

Райфайзена перенесли з Ваєрбуш до Флямерсдорф. Тут завважив Райфайзен, що купцї ведуть лихву з продажию і закупном худоби та удїлюванєм кредиту хлїборобам. Аби сему лиху зарадити, Райфайзен заложив „Товариство для запомоги бідних хлїборобів у Флямерсдорф“.

Се була вже друга спілка основана Райфайзеном для хліборобів.

Членами сего товариства могли бути лиш чесні і заможні господарі. Всї члени ручили за зобовязаня товариства цїлим своїм маєтком. Товариськими справами орудувала старшина і касиєр. Зі старшини не сьмів нїхто брати нїчого за свій труд. Лиш касиєр діставав $^2/_5$ з чистого зиску. Товариство закуповувало худобу і продавало бідним хлїборобам з малим зиском. Сей зиск мусїв той, що купував, зараз товариству заплатити. Решту цїни купна зичило товариство на 5 років, кождого року на сьв. Михайла одна рата. Першу рату треба було до половини зараз заплатити а другу половину на сьв. Махайла або й цїлу рату на сьв. Михайла того року, котрого товариство передало худобу. Кожду слїдуючу рату треба було платити все на сьв. Михайла кождого року. Той, що перебирав худобу мав виставити товариству запис довжний і за него мав богатший хлїбороб поручити ся. Від позичених таким способом гроший мав довжник платити 5 проц. відсотків. Хто захотїв купити собі худобу, мусїв зголосити ся до члена товариства, котрий предкладав його просьбу старшинї товариства з поданєм ручителя. Чистий зиск товариства роздїлювано в слїдуючий спосіб: 1. $^2/_5$ касиєрови за дїловодство; 2. на покритє коштів адмінїстрації; 3. на покритє можливих страт; 4. на запомогу бідним хлїборобам, передаючи їм худобу або цїлком безплатно або за знижену цїну. Члени товариства мали про то дбати, аби продану товариством худобу до сплати цїни купна добре годовано та щоб її не продано або не зафантовано.

Пізнїйше Райфайзен доповнив статути товариства в той спосіб, що при сїм товаристві отворено ще щадницю для слуг, челядників і бідних господарів. Кождий член товариства, мав дбати про то, аби до каси вкладали як найбільше вкладок щадничих.

В році 1852-ім перенесли Райфайзена до Гедесдорф. Тут він завів знов нове товариство „Запомогове товариство в Гедесдорф“. Статути сего товариства йдуть вже ще дальше. Окрім дїяльности зазначеної статутом попереднього товариства, нове товариство дає кредит біднїйшим хлїборобам за порукою і на застав рухомого маєтку. Окрім сего товариство вишукувало роботу для робітників і біднїйших хлїборобів. Товариство заопікувало ся сиротами приміщенєм їх у відповідних закладах ратункових або в порядних домах. Від родичів, що не вміли виховувати своїх дїтий товариство відбирало їх і опікувало ся ними, як сиротами. Таким, що втратили довірє в своїх громадян і випущеним з арештів та криміналу, товариство вишукувало роботу в дальших сто-

ронах аби вони могли поправити ся і не мусїли зносити наруги тих, що знали їх дотеперішне житє. Для того товариство входило в зносини з подібними товариствами дальших сторін, вишукуючи й для їх людий відповідні місця. Для виховання і образованя та для розумної забави товариство завело в себе бібліотеку. Потрібні товариству гроші збирали ся із вкладок та даровизн. Капітал все лишав ся маєтком товариства. Жаден член не мав до него жадного права. По розвязаню мав би маєток перейти на фонд убогих.

Народний Дім імени Райфайзена в Найвідї.

З обговорених тут статутів сих товариств видно, що сим товариствам ще далеко було до теперішних райфайзенок, котрі основані на самопомочи, то значить теперішні райфайзенки складають ся з членів, що спільною порукою одні другим помагають. Члєни тих обговорених нами доси товариств складали ся із заможних хлїборобів, що хотїли своїм біднїйшим співгромадянам помогати. По якімсь часї запал членів товариства погас і Райфайзен мусїв товариство розвязати і засновати нове товариство.

Перші загальні збори отсего нового товариства відбули ся 24. липня 1864-го року. Із основанєм того товариства зачинає ся історія кас пожичкових і щадничих систему Райфайзена. Головні засади сеї першої райфайзенки отсї: Товариство має за цїль удїлюванєм кредиту допомочи членам до того, аби вони самі вжиткували плоди свого труду і стали ся можливо незалежними. Потрібні на се гроші складають ся

із удїлів членів, з вписового і позичок затягнених. Кождий член вплачує пай а також вписове, котре припадає на фонд резервовий. Членами можуть бути лиш громадяни бурмістерства Гедесдорф, що не втратили своїх горожанських прав. Як хто спомагає товариство, не жадаючи для себе нїчого, то його можна іменувати почесним членом. Се може стати ся тодї як хто: 1. вплачує біжучі вкладки; 2. дарує товариству раз назавсїгди певну суму; 3. позичає товариству певну суму. Загальні збори означають висоту найменшої такої вкладки. При одноразовій вкладцї почесне членство триває лиш рік при біжучих вкладках так довго, як член вплачує біжучі вкладки.

Товариством рядить старшина і касиєр. Позички дає товариство на гіпотеку, на застав движимостий і за порукою.

Рік пізнїйше збори ухвалюють доповнене статутів в той спосіб, що товариство має право приймати також вкладки щадничі.

Ми видїли, як Райфайзен з початку закладав товариства заможнїйших членів, котрі мали давати поміч бідним людям з поза товариства. Сї товариства мусїли звести ся на нїнащо, бо члени з часом охляли. В кінци дійшов Райфайзен до взаїмної помочи. Тут члени вже були собі рівні. Не було богатих, що спомагають бідних. Нї, всї разом помагають один другому взаїмо. Ся засада взаїмности лишала ся й до сегодня основою всїх спілок.

Оттак повстали каси Райфайзена в досить скромних обставинах. Але з часом виросли вони до великої сили в усїх культурних краях. З істориї райфайзенок можна видїти, як незначний чоловік, котрий сповняє свій суспільний обовязок, може стати ся історичною особою, лишивши по собі плід невтомимої працї, котра, як походить з доброї волї, приносить загалови велику користь.

З часом статути сих спілок під впливом практики і специяльного спілкового законодавства полїпшили ся, а самі спілки з Нїмеччини поширили ся й на сусїдні краї — Австрию, Францию, Італїю і т. д., а відтак і до нас в Галичину.

Засади райфайзенських спілок.

Головна цїль спілок систему Райфайзена достарчати своїм членам приступного і дешевого кредиту на веденє господарства, на купно землї, господарських знарядів, погноїв і т. п.

Щоби спілка добре виконувала отсю свою задачу потрібно, щоб вона була відповідно орґанїзована.

В основу орґанїзациї спілок сист. Райфайзена покладено засаду народної самодїяльности і самопомочи або взаїмної помочи.

Згідно з сею засадою спілки сист. Райфайзена приймають солїдарну поруку всїх членів — „оден за всїх — всї за одного“; мають малий округ дїяльности; обмежують до найменших розмірів удїли і дивіденду; приймають неподїльність маєтку спілки; заряд спілки виконує свої чинности звичайно безплатно.

Перейдемо коротенько сї головнїйші прикмети спілок сист. Райфайзена кожну з окрема.

Малий, з гори означений округ дїяльности се найважнїйша прикмета спілки сист. Райфайзена. Придержуючись в своїй дїяльности обмежених границь, спілка успішнїйше може провадити свою дїяльність, користно впливати на населенє. Заряд спілки особисто знає всїх мешканців своєї округи, знає потреби кождого з окрема селянина, йо го достатки, господарність і т. д. Позички спілка удїляє дїйсно заслугуючим і менше ризикує позичками для людий марнотравних, негосподарних.

Кождий селянин легко може поміщувати в спілцї за ощаджені хвилево зайві гроші, а на випадок потреби рівнож легко відбирати. Люди в сей спосіб призвичаюють ся до ощадности, а ощадности дуже важна річ для людий і для спілок.

Солїдарна порука членів спілки єсть основою її тревалости і довіря до спілки загалу і кредиторів. Кождий з окрема селянин, хоч би був навіть дуже заможним, не може мати такої сили і такого довіря як 50 бідних селян з одномороґовими господарствами. Особливо ж велике довірє до спілки тодї, коли члени її приймають необмежену поруку, себ то, що кождий член ручить цїлим своїм майном сам і спільно зі всїма за всї зобовязаня спілки. Тодї спілка дістає довготревалий і дешевий кредит в банках. Крім того у нас спілки з необмеженою порукою мають законом установлені полекші податкові і стемпльові.

Удїли. В спілках з обмеженою порукою оборотові средства в великій мірі залежать від висоти удїлів. Мати в такій спілцї удїли скажемо по 50—100 К, буває дуже користно, бо чим більше має спілка удїлів, тим більше може дістати кредиту в банках, а кромі того на удїли видаєть ся дивіденда з зисків і виносить вона звичайно далеко висший відсоток, нїж який дають каси за ощадности. Не то в спілках сист. Райфайзена; тут удїли були би цїлком злишнї, якби їх не вимагав закон; тут не удїли творять основу оборотових средств спілки, а солїдарна необмежена порука членів. Тому то в спілках сист.

Райфайзена удїли виносять звичайно маленьку квоту, а дивіденду на удїли члени часто обертають в фонд резервовий, щоб в сей спосіб збільшити неподїльний маєток спілки.

Безплатне виконуване обовязків зарядом спілки можливе тільки в малих спілках, тут воно навіть потрібне, бо спілка не має так богато зисків, -- бо на зиски вона і не обрахована, — щоби платити директорам пенсию. Виконуючи свої чинности безплатно, люди в сей спосіб привчають ся до пожертвованя для громади, для спільного дїла. Одначе і спілки сист. Райфайзена мають платних дїловодчиків. Фахово образованого дїловодчика або секретаря заводить кожда спілка, бо тільки тодї буде добрий лад в спілцї.

Майно спілки неподїльне. Всяка спілка економічна, допомагаючи своїм членам достарчуванем кредиту і других річий для веденя господарства, виховуючи у членів духа солїдарности, приучуючи населенє до самодїяльности і самопомочи, разом з тим творить нову орґанїзацию господарську, спілкову. Майно спілки, яке складаєть ся з фонду резервового, є спільною власностию всїх членів, власностию спілковою.

Засади спілкової власности послїдовно проводять спілки Райфайзена, приймаючи неподільність майна спілки навіть в тому разі, коли би спілка була розвязана. В послїднім случаю майно зліквідованої спілки звичайно передаєть ся иншій спілцї о тих самих задачах в даній окрузї або громадї, чи якійсь публичній институциї.

Отсї засади оказали ся дуже влучними і практичними, відповідаючими селянським відносинам і їх скрізь придержують ся, коли хотять добре попровадити справу орґанїзациї кредиту для селян рільників. Поодинокі спілки лучать ся в союзи для взаїмної контролї і реґуляциї гроша.

Теперішний стан хлїборобського спільництва в Нїмеччинї.

Коли повстало більше число спілок ощадности і позичок, Райфайзен основав Союз для них в Нейвидї. Жадна спілка, що була основана на инших засадах як Райфайзенівські не могла приступити до Союза. А що инші кооператисти, приймаючи здорове в засадах Райфайзена, відкидали те, що видавалось їм зайвим (за богато було там опікунства), то повстали инші спілки хлїборобські по за райфайзенівським союзом.

Поруч з кредитовими спілками почали основуватись спілки для закупна і продажи. Спілки сї користали з богатьох засад Райфайзена, але творили відрубну орґанїзацию, з осібними провінціяльними союзами. Перший з сих союзів був Гессен-

ський (1873). Основав його доктор Гаас, котрий є другим по Райфайзенї орґанїзатором нїмецької хлїборобської кооперації. Пізнїйше обі течії в нїмецькім хлїборобськім спільництві обєднались (1905). Тепер є в Нїмеччинї одна центральна звязь цїлої хлїборобської кооперації під назвою Державного Союза.

В р. 1911. до Державного Союза належало 19.579 ріжного рода спілок, котрі числили около 1.800.000 членів. Але то не всї ще спілки. В Нїмеччинї було в 1911 р. разом 24.974 хлїборобських спілок, котрі числили около 2.000.000 членів. На першім місци стоять спілки кредитові, було їх 16.052 з числом членів около 1.500.000, переважна часть членів (60%)

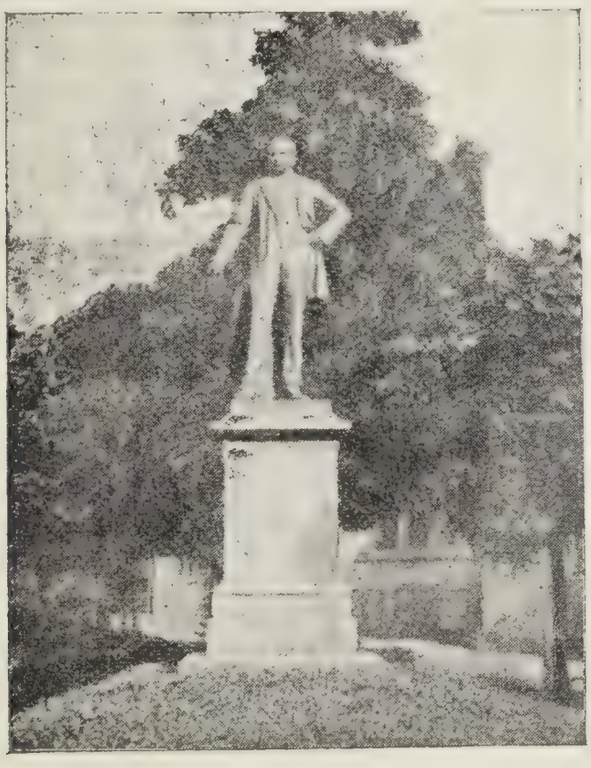

Памятник Райфайзена в Нейвідї.

селяни хлїбороби. Необмежена порука принята в 93 спілках на сто. Сю засаду Райфайзена приняли майже всї нїмецькі кредитові спілки хлїборобські. Обертають нїмецькі спілки головно вкладками щадничими і богато працюють в тім напрямі, щоби населенє як найбільше складало дрібних ощадностий в спілках.

Доки не було спілок, всї народні ощадности збирались в державних щадницях, а держава сими грішми фінансувала ріжні промислові підприємства, зі шкодою для хлїборобства. Тепер ощадности лишають ся на місци, в селах і служать для піднесеня хлїборобства. Де які спілки кредитові попри удїлюванє кредиту орґанїзують закупно для членів ріжної господарської потреби, як от штучні навози, насїня, хлїборобські машини і знаряди. Однак в більшому числї місцевостий для сеї цїли основують ся специяльні спілки. Голов-

ною отже задачею кредитових спілок є достарчуване членам кредиту до обороту в господарстві, в формі кредиту особистого за порукою і иншим обезпеченєм та в формі біжучого рахунку. Послїдна форма кредитових операций найбільше поширена в Нїмеччинї. В потребі, але дуже рідко, удїляють нїмецькі кредитові спілки і гіпотечного кредиту, але для сего роду позичок істнує богато специяльних гіпотечних банків. Позички удїляють ся не великі розміром і на короткий речинець. В р. 1910. кредитові спілки цїлої Нїмеччини удїлили позичок на суму 2 міліярди корон., пересїчно одна позичка виносила 1500 до 2000 кор.

В кождій провінциї є центральна каса спілкова. Селянські спілки коли у них є надвижки грошеві льокують їх в центральних касах, а коли своїх грошевих засобів не вистарчає для задоволеня запотребованя хлїборобів, то затягають в центральних касах позички.

Спілок для закупна і продажи значно менше, як кредитових, було їх в 19 1 р. 2310, з числом членів около 200.000. Орґанїзация спільних закупок господарської потреби і спільної продажи продуктів рільництва має для нїмецьких хлїборобів велике значінє, бо сей рід спілок боронить хлїборобів від визиску ріжних посередників, допомогає одержувати доброї якости машини і не фальшовані штучні навози і гр. та вигідно збувати збіже і инші плоди землї. Особливо великі успихи зроблено при помочи сих спілок в закупні корму для худоби.

Рільна господарка в Нїмеччинї в значній мірі є господаркою годівельною, т. є, що хлїбороби плекають богато худоби, коли збіже є менше поплатним продуктом. Се є причиною, що в Нїмеччинї розвинулось в значній мірі спілкове молочарство. В 1910 р було около 4000 молочарських спілок, з числом членів понад 350.000. Щоденно до спілкових молочарень доставляєть ся около 4.000.000 лїтрів молока, а около $^1/_3$ части всїх молочних продуктів переробляє ся в спілкових молочарнях. Молока продали спілкові молочарні в 1910 р. на суму около 200.000.000 корон, а масла на суму около 100.000.000 кор Отже нїмецькі спілки в більшости є дїйсно молочарськими, а тільки в меншости маслярськими, т. зн. продають молоко в переробленім видї.

Крім згаданих трьох родів спілок (кредитових, для закупна і продажи, молочарських) нїмецькі хлїбороби мають богато инших спілок, а між ними вибивають ся головно спілки для спільного користаня хлїборобськими машинами та спілкові електровнї.

А всї ті спілки піднесли нїмецьке хлїбробство і нїмецького хлїбороба на недосяжну для нас вижину.

Рафайзенські спілки в Галичині.

З Нїмеччини райфайзенівська форма кредитових спілок перенеслась до Австрії та й до нашого краю. Спілки сист. Райфайзена в Галичині мають свою центральну орґанїзацию в Патронаті при Видїлї краєвім. Не будемо тут говорити про сторонниче поступованє Бюра Патронату при основуваню руських спілок. Мусимо однак піднести, що патронатські райфайзенки, помимо шкідливої для нас полїтики Бюра Патронату і зарядів т. зв. польських спілок в східній Галичині, є дуже доброю формою орґанїзації рільничого кредиту і віддають населеню великі користи.

Патронат для спілок рільничих при Видїлї краєвім основано в 1899 р. До кінця 1911 р. було під Патронатом 1284 спілок ощадности і позичок сист. Райфайзена, з того в Галичині східній 780. Українських спілок було в тім 355, отже в східній Галичині, де Поляків селян є дуже мало, польських спілок основано більше як українських, бо 425, і з сего найбільше виходить сторонничость Бюра Патронату.

Всїх українських спілок, які замикали з кінцем 1911 р. рахунки, було 333, членів вони числили 56.066, удїли виносили 557.059·20 К, вкладки щадничі 6.875.293·33 К. позичок удїлених членам було 7.284.221·42 К.

Маємо отже поважне число спілок кредитових під Патронатом, котрі є доповненєм нашої самостійної орґанїзації під Краєвим Союзом ревізийним у Львові.

Незамітний і простий був собі Райфайзен, але зробив велике, безсмертне дїло та заняв в історії людства почесне місце в рядї инших великих людий. Імя його на устах мілїонів, а кого знають мілїони по цїлім широкім сьвітї — той не умре во віки.

Чому треба шанувати й берегти рідну мову.

Всї скарби мови як пісні, приповідки, казки, оповіданя разом зібрані називаємо лїтературою.

Лїтература — то великий скарб, скарб незичайної краси й сили, бо в нїй відбив ся, виявив ся розум народу, його дума, його душа, його сьвітогляд.

Сей скарб треба тільки берегти, високо шанувати і памятати, що він що-раз розвиває ся, розширює ся — на великий пожиток, на добро людям.

У кождого народу буває особлива, окрема своя рідна лїтература, бо розум, серце, душа, чутє, думка, радість і жур-

ба у кождого народу інакші, відріжняють ся одні від других. Всї ми — люди, але кождий з нас знає, що Українець відріжняє ся від Москаля, Поляка, Жида, Цигана. „Кождий, як то кажуть, інакше Бога хвалить"; у кождого народу інакший сьвітогляд, інакший характер, а через се й інакша лїтература.

І треба знати, що кождий нарід може розвивати, шириты свою лїтературу тільки на своїй власній батьківській, рідній мові, бо все, що в нашій душі для нас найдорозше, наші найкращі чутя, найсердечнїйші думки, ми можемо висловити тільки рідною мовою.

Що се дїйсно так, про се найлїпше сьвідчить нам приклад нашого поета Шевченка. Він добре знав не тільки нашу українську, але й московську мову і от він не раз писав пісні на московській мові, але в тих піснях не багато було краси й сили, не було поезиї. А на своїй рідній, українській мові він написав такі прекрасні пісні, такі великі твори, що вчені, поети й письменники цїлого сьвіта перекладають його твори на свою мову і любують ся ними і вихвалюють їх.

Або от знов на північ від нас є народ — норвежцї; їх не багато — всего сїм мілїонів. Мова їх так схожа до нїмецькоі мови, як наша до московської. Як норвежцї дістали троха осьв'ти і почали дбати про свою лїтературу, то Нїмцї їм радили: пощо вам розвивати ще свою мову, беріть нашу готову, уживайте її, наша краща за вашу, а головна річ — у нас вже є велика і гарна лїтература, то й ви будете користувати ся нею, а вашу норвежську мову треба ще наломлювати, виправляти.

Але норвежцї їх не послухали. Вони пильно й сьвято шанували свою мову, стали дбати про розвиток своєї лїтератури — і от через яких кількадесять лїт вони сотворили на своїй рідній мові такі твори, яких тепер нема у Нїмцїв, тай не одні Нїмцї, але люди цїлого сьвіту перекладають тепер норвежську лїтературу на свої мови — і мають з того велику користь, науку і радість. А як би норвежцї в свій час були послухали поради Нїмцїв, то того своєрідного, гарного цьвіту, що зветь ся норвежською лїтературою не було-б на сьвітї.

Тепер скажемо так. Як ми почуємо, що десь убили чоловіка, то нам стає страшно і сумно. Але як почуємо, що вбито дитину, то ми почуваємо в душі не тільки страх і жаль, але ще й гнїв великий і обуренє.. А через що? Бо ми знаємо, що воно бідне було безборонне і нїкому нїчого не винне; а ще й через те, що нїхто не може знати, що виросло-б з тої дитини: може з неї виріс би такий чоловік, який став би в пригодї цїлій країнї, а може й цїлому сьвітови.

Жалко зломити квітку, коли вона розцвитає; гріх знищити гніздо пташечки, коли вона сидить на яйцях; великий гріх — убити чоловіка, а найбільший гріх — убити дитину.

Такий самий гріх був би, як би знищити або заборонити цілком літературу якого небудь народу, бо в літературі відбиває ся розум і душа народу; значить: знищити літературу — все одно, що вбити розум і душу народа.

В одній казці є питанє: „що на сьвітї найбистрійше?“ І дає ся відповідь, що думка, бо думкою людина в одну мить сягне від землї до сонця і зорів; сягне, куди й оком не достане; оббіжить кругом сьвіта; думка загляне і в ті дїї, що робились тисячі лїт назад і які будуть дїятись через тисячі лїт після нас.

Як би спитались, що на сьвітї найглибше, то треба відказати, що душа і серце чоловіка. В нашім маленькім серцю, в глибинї його, містить ся журба й радість, любов і гнїв, коханє й ненависть, добро й зло... Нїхто сам не знає глибини своєї душі і свого серця, звідки йдуть і починають ся наші думки, наші бажаня. А їх же є невичерпальне море. І все то — те море виявляєть ся на сьвіт божий мовою.

Через то професор Потебня й сказав: „Вдача (характер) народу і його мова в обопільній згодї пливуть з незнаної глибини народної сьвідомости (себ-то з народного духа)“.

Часом у полї бачимо, як жерело бє з під каміня, або з під землї; днї, місяцї, роки, десятки, сотки, тисячі лїт виливає ся вода; пьють люди, худоба, зьвірина, пє всяка рослина, а жерело не всякає.

Так з глибини душі й серця плинуть і ринуть без кінця, цїлим морем, наші думки, наші бажаня, і доки чоловік живе, доти невичерпаним жерелом течуть, роять ся наші думи — і всї вони виявляють ся на сьвіт через мову. „Без мови — нема розуму“. Без слова людина стала-б диким зьвіром. А з нашої мови творить ся література і, як жерело добра й правди, поїть душу людини. Люди живуть і вмирають, а їх слово — вічно цвите, красне та розумне.

Кождий народ має право виявити свою душу, своє серце, свою вдачу; се він може зробити лиш через рідну, їм самим сотворену мову, бо тільки його рідна мова відповідає змаганям і потребам його духа

Нїхто не повинен ставити сьому заборони. Заборона літератури якого небудь народу — гріх. Росийська Академія Наук каже так: не дати осьвіченим людям права писати рідною мовою, заборонити її — се значилоб зробити замах, наважити ся на те, що для людий таке-ж дороге, як і саме житє, се значило-б наважитись на житє народу, бо житє народу виявляєть ся не в чім иншім, тільки в слові: слово з'яснює наші мисли, виявляє наші чутя, воно є воплощенє людського духа.

Хто видумав приповідки, що ми повторяємо; казки, що ми оповідаємо дїтям; пісні, що ми сьпіваємо, в котрих так яскраво висловлено все, що лише тільки містить ся в душі і в серцю людини? Не знаємо; знаємо лиш, що тих людий давно й кости зогнили, а їх слово — гарне, чесне, й розумне — перейшло вже віки і проживе ще із віку во вік. Сказане розумне й гарне слово не тільки не вмре разом з нами, але буде передаватись із уст в уста, від одного народу до другого, обійде царства й держави, хоч якби його не пускали, бо нема йому заборони, нема перешкоди, нема границї на землї, нема границї в часї, в вічности.

Може через се саме євангелист Іван почав своє євангеліє великими словами: „З початку було слово, і слово було у Бога, і Бог був слово". — З „Маяка". — *Р. Гуртом.*

(†) Олександер Денис Сембратович.

16. марта с. р. помер в Швайцарії тяжко хорий на сухоти заслужений директор Краєвого Союза господарсько-молочарського в Стрию Олександер Денис Сембратович. Покійний уродив ся 13. жовтня 1870 р., отже умер ще в молодім віцї, бо мав 41 років. Його батько був парохом в Турцї над Стрием, а кардинал Сильвестер приходив ся Покійному стрийчним братом. До народної школи ходив в Турцї, до ґімназиї і на університет — у Львові. Університетських студий не скінчив, бо не мав засобів. Довший час працював в „Дїлї" коректором і адмінїстратором. В маю 1908. обняв посаду директора Союза молочарського в Стрию і цїлком віддав ся працї над піднесенем руського молочарського промислу спілкового. Мав великий хист торговельний і завідував в Союзї орґанїзациєю збуту масла та положив в сїм дїлї великі заслуги. Працював не жалуючи здоровля і в сїй працї спіткала Його невилїчима хороба. Поховано Покійного в місцевости Давос, в Швайцарії, де лїчив ся перед смертию в санаторії. В. Й. П.

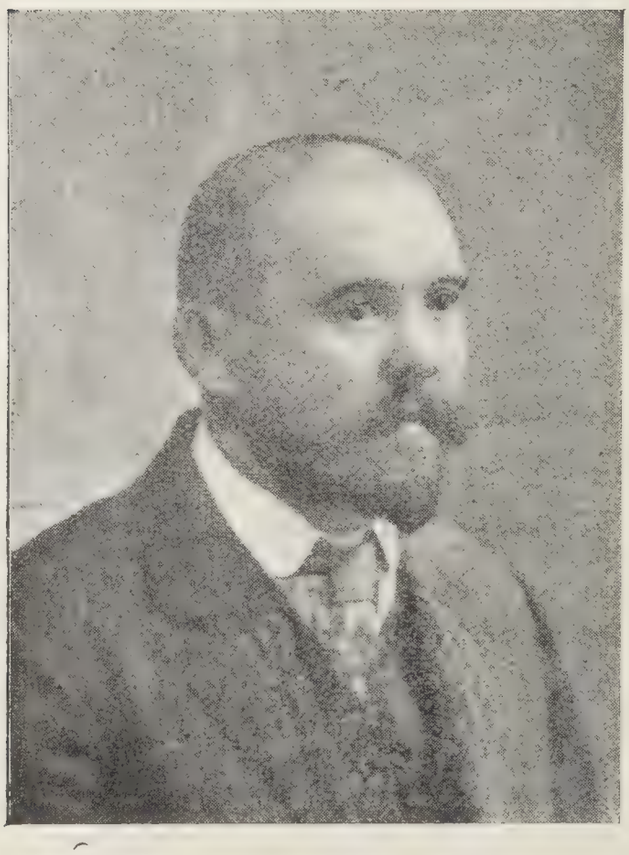

Про полекші в сплатї податків і належитостий.

По минулорічних елементарних нещастях та серед теперішної економічної крізи дається ся нашим селянам в знаки дошкульна екзекуция за податки і належитости. Однак скарбові власти мають право удїляти всяких пільг на сплати податків і належитостий і вони дїйсно удїляють їх всїм горожанам без ріжниці, але з сего користають доси лиш Жиди і Поляки, головно дїдичі. Русини, а особливо селяни не користають з сего добродїйства просто задля незнаня.

Треба вносити поданя до висших скарбових властий, остемпльовані на 1 К, з просьбою о проволоку на якийсь час, або о рати для сплати податків, чи належитостий. На таку проволоку або рати дозволяють староства (віддїл податковий) для податків, а дирекциї скарбового округа для належитостий. Краєва Дирекция скарбу має право дозволити на всяку проволоку і рати до 3 лїт, а мінїстерство скарбу на довше.

Поданє о проволоку або рати треба умотивувати важжними причинами, як нпр. через елєментарні нещастя рільників, родинні і маєткові нещастя, тяжкі відносини кредитові, неполагоджене рекурсу, який буде хоч в части узглядний і т. п.

В разї неузглядненя просьби треба сейчас внести нове поданє до висшої інстанциї, именно до Краєвої Дирекциї скарбу. Особисте або письменне попертє просьби послом поможе певно в найтруднїйших справах.

Треба знати, що краєва дирекция скарбу має право здержати екзекуцию в останній хвили, перед самою лїцитациєю движимостий. Тепер податники прямо облягають дотичні екзекуцийні департаменти краєвої дирекциї скарбу, де їм на приношувані поданя здержують екзекуцию на кілька місяцїв, доручуючи їм зараз розпорядженє Краєвої Дирекциї скарбу. Петенти платять при тім часом часть залеглости (10—20%).

Дуже часто екзекутори ведуть екзекуцию н е п р а в н о. У всїх тих случаях, де екзекуция є неправна, треба боронити ся зажаленями до згаданих скарбовнх властий, в разї потреби навіть до Краєвої Дирекциї скарбу у Львові та до мінїстерства скарбу у Відни.

Після дотеперішної практики уважає ся екзекуцию неправною:

1) коли ведуть екзекуцию (доручають упоминаючу карту, або по дорученю її фантують річи) хоч ще не минуло 30

днів від дня доручення платного візвання, або навіть взагалі не доручено жадного платничого візвання;

2 неправною є екзекуция ведена за саму підвижку належитости або кару скарбову, коли внесено рекурс або просьбу о дарованє сеї кари.

3) неправною є екзекуция за податки або належитости вимірені кому иншому (пр. зафантовано річи за належитість вимірену подругови).

4) неправною є екзекуция коли зафантовано річи виняті з під екзекуції, именно річи необходимо потрібні до житя як: послїдна корова, 1 одіж для кождого, ліжко, постїль, домашні і кухонні знаряди, рільничі знаряди і машини та інвентар господарства, як коні, воли, плуги, віз далї ремісничі знаряди і т. д.

У всїх тих случаях, де екзекуция є неправна, треба сейчас вносити зажаленя постепенно аж до найвисшої інстанції і до повного успіху. Зажаленє можна і добре є получити з просьбою о проволоку або рати.

У Київі виходить двотижнева укр. кооперативна часопись

„Наша Кооперация“

присьвячена практичним справам спілкового руху на Украïнї росийській. Видає часопись товариство украïнських кооператистів під тою самою назвою — „Наша Кооперація“.

Передплата часописи виносить на рік 2 рублї 50 коп.

Адреса редакції: Київ, Жилянська, ч. 74 пом. 7.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ

ЯК СОЮЗ ТОРГОВЕЛЬНИЙ, Львів, Ринок 36.

Принимає практикантів на курси крамничі, поучує, як вести крамниці, помагає при основуваню крамниць сист. Рочдель, переводить на жаданє контролї крамниць, доставляє товарів корінних, споживних, вин природних, сьвітла з знаком + М. Ц. Н. Т., машин господарських, насїнь огородових і пільних. Для спілок і крамниць ціни гуртівні!

З замовленями на сьвітло і вино просимо звертати ся впрост до Дирекциї у Львові. Специяльні оферти для крамниць.

Льокуйте ощадности

в Краєвім Союзї кредитовім

у Львові.

Союз є центральною касою для руських стоваришень кредитових, торговельних і молочарських, удїляє їм кредиту на 5 і 6%.

Вкладки ощадности приймає в довільній висотї, опроцентовуючи їх на 4½%. — Один удїл членський в „Краєвім Союзї кредитовім“ виносить 50 К. Кождий член може мати необмежене число удїлів. При плаченю першого удїлу належить зложити вписове в квотї 2 К. на фонд резервовий. — Льокаль Товариства:

Львів, Ринок ч. 10, I. поверх.

Асекуруйте своє майно від огню в ДНЇСТРІ.

Кождий Русин повинен асекурувати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробут цілого народу.

Кождий Русин повинен асекуровати ся тільки в руськім товаристві взаїмних обезпечень

ДНЇСТЕР

Нема жадного иншого руського товариства асекурацийного тільки один „ДНЇСТЕР“.

„ДНЇСТЕР“ рахує найтаньші оплати за обезпеченя селянських будинків. „ДНЇСТЕР“ звертає кождорічний чистий зиск своїм членам; на рік 1912. виносить зворот 10%. „ДНЇСТЕР“ оцінює та виплачує шкоди по огни скоро і ретельно, а до комісиї запрошує все двох господарів на оцінителів. „ДНЇСТЕР“ дає підмоги руським школам і бурсам, де виховують ся селянські дїти. Люди асекуровані в „Днїстрі“ можуть дістати позичку у всїх великих банках і в Товаристві взаїмного кредиту „Днїстер“. Власні фонди „Днїстра“ виносять з кінцем 1910. року **3,353.304·81 корон.** — „Днїстер“ приймає обезпеченя на житє у всїх догідних комбінациях (на дожитє, посмертні капітали, посаги, ренти). В „Днїстрі“ можна обезпечити від крадежи з вломом движимости всякого рода, а товариства кредитові готівку, цінні папери і векслї за дешевою оплатою премії. Адреса **„ДНЇСТРА“**: Товариство взаїмних обезпечень **„ДНЇСТЕР“** у Львові, у власнім домі, ул. Руська ч. 20.

Краєвий Союз

господарсько-торговельних спілок

стов. зареєстроване з обмеженою порукою,

торговельний синдикат Товариства „Сїльський Господар“.

Дирекция у Львові: **ул. Зїморовича ч. 20.**

Склади: **Перемишль**, дім „Віри“; **Коломия**, Ринок ч. 40. **Стрий**, Ринок ч. 6.

Телєфон ч. 40. Адреса для телєґрам: **Торговля, Львів.**

Головна продаж **штучних навозів** як: суперфосфатів, томасини, каїніту салїтри чілїйської, соли потасової, вапна азотового і т. п. В сезонї великий вибір насїня: ярин, цьвітів, трав і збіж. Склад знарядів господарських. — Байца проти снїти. — Вапно пашне, бартеля і прочі корми для зьвірят. Уголь камінний пруський і краєвий найлїпшої марки. Каси огнетревалі. — Печі зелїзні ріжної величини. — В Перемишли і Коломиї склепи зелїзні.

З друкарнї „Дїла“ Львів, Ринок ч. 10.